

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету
Віталій СЕРЬОГІН

2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ВИБОРЧЕ ПРАВО

рівень вищої освіти: другий (магістерський)
галузь знань: 08 Право
спеціальність: 081 Право
освітня програма: Право
вид дисципліни: за
вибором
факультет: юридичний

2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету

31 серпня 2023 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Серьогін Віталій Олександрович, д.ю.н., проф., декан юридичного факультету, Гудзь Людмила Вячеслаівна, к.ю.н., доц., доцент кафедри конституційного і муніципального права

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права

Протокол від 31 серпня 2023 року № 11

Завідувач кафедри
конституційного і муніципального права

Марк ВОРОНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньої професійної програми 081 Право

Гарант освітньо-професійної програми

Віталій СЕРЬОГІН

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від 31 серпня 2023 року № 1

Голова науково-методичної комісії
юридичного факультету

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма вибіркової навчальної дисципліни «Виборче право» складена відповідно до освітньо-професійної програми другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни «Виборче право» є підготовка фахівців, які мають широке коло знань щодо теорії та практики конституційно-правового регулювання виборчих правовідносин, володіють необхідними в їхній професійній діяльності практичними навичками для вирішення конкретних завдань у галузі виборчого права; здатних самостійно і грамотно орієнтуватись у сучасних виборчих правовідносинах, приймати виважені, конституційно обґрунтовані рішення в якості суб'єкта виборчого процесу.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких загальних та професійних (предметних, фахових) компетентностей:

ЗК 3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел

ЗК 7. Здатність приймати обґрунтовані рішення

СК 1. Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності.

СК 3. Здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.

СК 4. Здатність оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України.

СК 5. Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції.

СК 6. Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію.

СК 9. Здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності.

СК 10. Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування.

СК 11. Здатність критично оцінювати ефективність представництва і захисту прав, свобод та інтересів клієнтів.

СК 13. Здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією.

СК 14. Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини.

СК 15. Здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
20 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
10 год.	2 год.
Самостійна робота	
60 год.	82 год.

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти мають досягти таких результатів навчання:

суспільних процесів і явищ, виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання

ПРН 2. Співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами.

ПРН 3. Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження.

ПРН 5. Вільно спілкуватися правничою іноземною мовою (однією з офіційних мов Ради Європи) усно і письмово.

ПРН 6. Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.

ПРН 7. Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання.

ПРН 8. Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.

ПРН 9. Генерувати нові ідеї та використовувати сучасні технології у наданні правничих послуг.

ПРН 10. Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародноправових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права.

ПРН 11. Використовувати передові знання і методики у процесі правотворення та правозастосування інститутів публічного та приватного права і кримінальної юстиції.

ПРН 12. Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу.

ПРН 13. Аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів.

ПРН 14. Обґрунтовувати правову позицію на різних стадіях правозастосування.

ПРН 15. Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування.

ПРН 16. Брати продуктивну участь у розробці проєктів нормативноправових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини.

ПРН 17. Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.

ПРН 18. Визначати актуальну професійно-практичну чи професійно-наукову проблему, планувати і виконувати дослідження щодо її вирішення.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальна теорія виборчого права

Тема 1. Виборче право як структурний елемент національного права, складова науки конституційного права і як навчальна дисципліна

Поняття і предмет виборчого права. Місце виборчого права в національній системі права. Об'єктивне виборче право та його різновиди.

Метод виборчого права. Поняття і зміст виборчого режиму.

Система виборчого права. Електорально-правові норми: поняття і види.

Виборчі правовідносини: поняття, структура. Об'єкти і суб'єкти виборчих правовідносин. Зміст виборчих правовідносин.

Суб'єктивне активне і пасивне виборче право. Виборча правосуб'єктність.

Тема 2. Джерела виборчого права України

Загальна характеристика джерел виборчого права України

Конституція як джерело виборчого права України. Міжнародно-правові акти як джерела виборчого права України. Виборчий кодекс України. Кодекси, що містять положення, які безпосередньо стосуються виборів. Суміжні закони. Підзаконні акти. Рішення Конституційного Суду України

Тема 3. Принципи виборчого права

Поняття принципів виборів. Система та класифікація принципів виборчого права. Міжнародні документи, які визначають загальні принципи демократичних виборів.

Основні засади виборів, їх зміст і конституційне закріплення. Принцип загального виборчого права. Цензи загального виборчого права в Україні (громадянства, віку, дієздатності, осілості, лінгвістичний ценз, моральний ценз). Принцип рівного виборчого права. Відхилення від принципу рівного виборчого права (плюральный вотум, спеціальне представництво, кооптація). Пряме і непряме виборче право. Принцип вільних виборів. Абсентеїзм та шляхи його подолання. Обов'язковий виборчий вотум. Принцип таємного голосування та гарантії його реалізації.

Тема 4. Виборчі системи

Поняття виборчої системи. Виборча система у широкому та вузькому сенсі. Типи виборчих систем. Одномандатні та багатомандатні виборчі округи.

Характеристика існуючих у світі видів мажоритарної виборчої системи. Мажоритарна система відносної більшості. Мажоритарна система абсолютної більшості. Мажоритарна система кваліфікованої більшості.

Пропорційна виборча система. Виборчий бар'єр (загороджувальний пункт).

Розподіл мандатів за виборчою квотою (методи Т. Хера, Г. Друпа, Е. Гогенбах-Бішофа), за методами дільників (метод д'Онта, А. Сент-Лагює). Поєднані списки. «Жорсткі» («закриті») списки. «Вільні» («гнучкі») списки. Система преференцій. Система «напівжорстких» списків. Система панашування. Посилена пропорційна система чи пропорційна система з премією для більшості.

Змішана виборча система у широкому розумінні (мажоритарно-пропорційна). Різновиди змішаної виборчої системи у вузькому розумінні (система з єдиним голосом, що не допускає передачі; обмеженого голосування (обмеженого вотуму), кумулятивний вотум; система з єдиним голосом, який передається; «персоналізована» система).

Тема 5. Конституційно-правові засади організації виборчого процесу в Україні

Поняття і структура виборчого процесу. Засади виборчого процесу. Суб'єкти виборчого процесу. Стадії виборчого процесу. Виборчі процедури.

Зміст основних стадій виборчого процесу. Призначення виборів. Складання та уточнення списків виборців. Утворення виборчих округів і виборчих дільниць (територіальна організація виборів). Утворення та припинення діяльності виборчих органів. Висування і реєстрація кандидатів на виборні посади. Передвиборна агітація. Голосування. Встановлення підсумків голосування і результатів виборів. Виборчий календар. Строки у виборчому процесі.

Тема 6. Міжнародні виборчі стандарти

Поняття і правова природа міжнародних виборчих стандартів. Співвідношення національного законодавства і міжнародного права у сфері

підготовки і проведення виборів. Принцип визнання міжнародно-правових стандартів та його реалізація у виборчому праві.

Міжнародні документи, які визначають загальні принципи демократичних виборів. Структура міжнародних виборчих стандартів. Системна і змістовна характеристика міжнародних виборчих стандартів.

Розділ 2. Виборче право України

Тема 7. Конституційно-правові засади проведення виборів в Україні

Поняття виборів та їх функції. Види виборів в Україні. Гарантії проведення виборів в Україні. Фінансування виборів в Україні. Генезис конституційно-правового утвердження виборів в Україні. Хронологія проведення виборів у сучасній Україні.

Тема 8. Порядок підготовки і проведення виборів народних депутатів України

Конституційні засади виборів народних депутатів України. Види виборів народних депутатів, порядок і строки їх призначення і проведення. Активне і пасивне виборче право на виборах народних депутатів України. Законодавство про вибори народних депутатів України. Виборчий процес щодо виборів народних депутатів України. Територіальна організація виборів народних депутатів України. Система виборчих комісій при проведенні виборів народних депутатів України, порядок їх утворення, статус.

Порядок висування кандидатів у народні депутати України. Порядок реєстрації кандидатів у депутати.

Передвиборна агітація на виборах народних депутатів України. Форми і засоби передвиборної агітації. Строки проведення передвиборної агітації. Загальний порядок використання засобів масової інформації. Порядок використання електронних (аудіовізуальних) та друкованих засобів масової інформації. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації.

Гарантії діяльності у виборчому процесі кандидатів у депутати. Офіційні спостерігачі від суб'єктів виборчого процесу та громадських організацій. Офіційні спостерігачі від іноземних держав, міжнародних організацій.

Організація і порядок голосування на виборах народних депутатів України. Встановлення підсумків голосування і результатів виборів депутатів. Офіційне

оприлюднення результатів виборів. Реєстрація обраних депутатів. Порядок заміщення народних депутатів.

Тема 9. Порядок підготовки і проведення виборів Президента України

Конституційні засади виборів Президента України. Види виборів Президента

України. Порядок і строки призначення та проведення виборів Президента України. Територіальна організація виборів глави Української держави (утворення територіальних виборчих округів та виборчих дільниць). Система виборчих комісій при проведенні виборів Президента України, порядок їх утворення, статус.

Загальний порядок висування кандидатів на пост Президента України партіями та шляхом самовисування. Грошова застава. Декларація про майно та доходи кандидата на пост Президента України. Реєстрація кандидата на пост глави Української держави. Відмова у реєстрації кандидата на пост Президента України.

Скасування рішення про реєстрацію кандидата на пост Президента України. Гарантії діяльності кандидатів на пост Президента України.

Порядок проведення передвиборної агітації на виборах Президента України. Форми і засоби передвиборної агітації. Строки проведення передвиборної агітації. Загальний порядок використання засобів масової інформації. Порядок використання електронних (аудіовізуальних) та друкованих засобів масової інформації. Процедури і строки проведення передвиборних теледебатів. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації.

Порядок голосування та визначення результатів виборів Президента України. Встановлення підсумків голосування в межах територіального виборчого округу.

Встановлення результатів виборів Президента України. Офіційне оголошення результатів виборів.

Повторні та позачергові вибори Президента України.

Тема 10. Порядок підготовки і проведення місцевих виборів в Україні

Конституційні засади місцевих виборів. Види місцевих виборів, порядок і строки їх призначення. Визначення загального складу місцевих рад. Виборчі округи та виборчі дільниці при виборах депутатів Верховної Ради Автономної

Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних та міських голів. Система, порядок формування та статус виборчих комісій на місцевих виборах.

Загальний порядок висування та реєстрації кандидатів на місцевих виборах. Відмова в реєстрації кандидата на місцевих виборах.

Строки, форми і умови проведення передвиборної агітації на місцевих виборах. Загальний порядок використання засобів масової інформації на місцевих виборах. Особливості використання друкованих та електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації на місцевих виборах. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації на місцевих виборах. Гарантії діяльності місцевих організацій партій, їх уповноважених осіб, офіційних спостерігачів, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидатів у депутати та їх довірених осіб.

Порядок голосування та встановлення результатів місцевих виборів. Організація голосування за місцем перебування виборця. Порядок підрахунку голосів на виборчій ділянці на місцевих виборах. Встановлення підсумків голосування. Встановлення результатів виборів сільського, селищного, міського голови, депутатів в одномандатних виборчих округах. Встановлення результатів виборів депутатів у багатомандатному виборчому окрузі. Визнання виборів недійсними та проведення повторного голосування. Реєстрація обраних депутатів Верховної Ради АРК, місцевих рад, сільських, селищних та міських голів.

Тема 11. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення виборів

Фінансування виборів. Фінансове забезпечення підготовки і проведення виборів за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів. Оплата праці членів виборчої комісії та осіб, які залучаються до роботи у комісії. Виборчий фонд партії, кандидата у на виборну посаду. Розпорядники виборчого фонду. Формування виборчого фонду та використання його коштів. Матеріально-технічне забезпечення підготовки і проведення виборів депутатів.

Тема 12. Інформаційне забезпечення виборів в Україні та перевиборна агітація

Основні засади інформаційного забезпечення виборів. Загальне інформаційне забезпечення виборів. Спеціальне інформаційне забезпечення виборів. Засади участі засобів масової інформації та інформаційних агентств в інформаційному забезпеченні виборів. Особливості поширення інформації про

результати опитування громадської думки, пов'язаного з виборами. Відмінності інформаційного забезпечення від передвиборної агітації. Умови проведення передвиборної агітації.

Тема 13. Виборчі спори та юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства в Україні

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборів. Строки оскарження. Форма та зміст скарги. Порядок і строки розгляду скарги. Докази, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення суб'єкта звернення зі скаргою, суб'єкта оскарження чи заінтересованих осіб. Рішення за результатом розгляду скарги.

Поняття та види порушень виборчого законодавства. Порядок оскарження порушення виборчих прав. Конституційно-правова відповідальність за виборчим правом. Попередження та скасування реєстрації кандидата у депутати. Адміністративно-правова відповідальність за порушення виборчих прав. Кримінальна відповідальність за порушення виборчих прав. Судова практика щодо захисту виборчих прав громадян.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Загальна теорія виборчого права												

Тема 1. Виборче право як структурний елемент національного права, складова науки конституційного права і як навчальна дисципліна.	6	2	1			3	8	1	1			6
---	---	---	---	--	--	---	---	---	---	--	--	---

Тема 2. Джерела виборчого права України	9	2	1			6	7	1				6
Тема 3. Принципи виборчого права	8	2	1			5	6					6
Тема 4. Виборчі системи	6	2	1			3	6					6
Тема 5. Конституційноправові засади організації виборчого процесу в Україні	8	2	1			5	6					6
Тема 6. Міжнародні виборчі стандарти	8	2	1			5	7					7
Разом за розділом 1	45	12	6			27	40	2	1			37
Розділ 2. Виборче право України												
Тема 7. Конституційно-правові засади проведення виборів в Україні	7	2	1			4	7	1				6
Тема 8. Порядок підготовки і проведення виборів народних депутатів України	4					4	6					6
Тема 9. Порядок підготовки і проведення виборів Президента України	4					4	4					4
Тема 10. Порядок підготовки і проведення місцевих виборів в Україні	4					4	7					7
Тема 11. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення виборів в Україні	9	2	1			6	9	1	1			7
Тема 12. Інформаційне забезпечення виборів в Україні та передвиборна агітація.	9	2	1			6	8	1				7

Тема 13. Виборчі спори та юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства в Україні	8	2	1			5	9	1				8
Разом за розділом 2	45	8	4			33	50	4	1			45
<i>Усього годин</i>	<i>90</i>	<i>20</i>	<i>10</i>			<i>60</i>	<i>90</i>	<i>6</i>	<i>2</i>			<i>82</i>

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Денна форма	Заочна форма
1	Виборче право як структурний елемент національного права, складова науки конституційного права і як навчальна дисципліна. Джерела виборчого права України.	2	1
2	Принципи виборчого права. Виборчі системи	2	-
3	Конституційно-правові засади організації виборчого процесу в Україні. Міжнародні виборчі стандарти.	2	-
4	Конституційно-правові засади проведення виборів в Україні. Фінансове та матеріальнотехнічне забезпечення виборів в Україні.	2	1
5	Інформаційне забезпечення виборів в Україні та перевиборна агітація. Виборчі спори та юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства в Україні.	2	-
	Разом	10	2

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Денна форма	Заочна форма
1	Виборче право як структурний елемент національного права, складова науки конституційного права і як навчальна дисципліна.	3	6
2	Джерела виборчого права України	6	6

3	Принципи виборчого права	5	6
4	Виборчі системи	3	6
5	Конституційно-правові засади організації виборчого процесу в Україні.	5	6
6	Міжнародні виборчі стандарти	5	7
7	Конституційно-правові засади проведення виборів в Україні	4	6
8	Порядок підготовки і проведення виборів народних депутатів України	4	6
9	Порядок підготовки і проведення виборів Президента України	4	4
10	Порядок підготовки і проведення місцевих виборів в Україні	4	7
11	Фінансове та матеріально-технічне забезпечення виборів в Україні	6	7
12	Інформаційне забезпечення виборів в Україні та передвиборна агітація	6	7
13	Виборчі спори та юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства в Україні	5	8
	Разом	60	82

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (презентації, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у підготовці презентації за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (реферати, презентації навчальних тем, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у створенні презентації за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання виконуються в формі наукових статей, виступів (доповідей) на наукових конференціях, презентацій тощо.

За надруковану наукову статтю студент може отримати 10 балів, виступ (доповідь) на науковій конференції – 7 балів, презентація – 5 балів.

Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовки і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт однієї назви.

Для кращого сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по-батькові студента і тему презентації, номер навчальної групи.

2. На другому слайді подається зміст презентації.

3. На інших слайдах – наповнення теми.

4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).

5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картини повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.

6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за колірним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.

7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.

8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми з громадських об'єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторонками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації. **3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.**

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

6.1. Темы для презентацій

1. Еволюція виборчого права України за роки незалежності: «quo vadis?».
2. Правова культура виборів в Україні: поняття та особливості.
3. Виборча реформа в Україні: причини, напрямки, проблеми реалізації.
4. Регламент Центральної виборчої комісії як джерело виборчого права України.
5. Кодифікація як перспективний напрямок розвитку виборчого законодавства України.
6. Гарантії виборчих прав громадян України.
7. Виборчі цензи: світовий досвід та українська практика.
8. Гендерні квоти на виборах: «за» і «проти».
9. Проблеми правового статусу суб'єктів виборчого процесу в Україні.
10. Роль політичних партій у виборчому процесі в Україні.

11. Проблеми правового статусу членів виборчих комісій в Україні.
12. Чи потрібна в Україні електоральна гілка влади?
13. Спостереження за виборами: суб'єкти, об'єкт, порядок здійснення.
14. Взаємодія виборчих комісій з іншими органами публічної влади в Україні.
15. Порядок складання списків виборців: Україна і зарубіжний досвід.
16. Правовий статус виборчих фондів в Україні.
17. Фінансування виборів: Україна і зарубіжний досвід.
18. Проблеми подолання електоральної корупції в Україні.
19. Територіальна організація виборів в Україні: сучасний стан і шляхи удосконалення.
20. Виборчий процес як різновид юридичного процесу.
21. Форми і засоби передвиборної агітації.
22. Голосування на спеціальних дільницях: забезпечення рівноправності чи загроза конституційному ладові?
23. Форми та способи голосування в зарубіжних країнах.
24. Електронне голосування на виборах: «за» і «проти».
25. Абсентеїзм: причини та шляхи подолання.
26. Передвиборні програми кандидатів: програми дій чи програми цілей?
27. Процесуальні особливості судового розгляду виборчих спорів в Україні.
28. Проблеми юридичної відповідальності за порушення виборчого законодавства в Україні.

7. Методи навчання

Методи навчання – це впорядковані способи діяльності педагога і студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів та засобів навчальної діяльності.

При викладанні та опануванні студентами навчальної дисципліни «Виборче право» використовуються наступні методи навчання:

- словесні - описове розкриття навчального матеріалу, пояснення сутності відповідного явища, поняття, процесу, перевірка рівня

самостійного опрацювання навчального матеріалу тощо (розповідь, пояснення, лекція, бесіда);

- наочні – демонстрація схем, таблиць, малюнків, відео тощо;
- практичні – формування вмінь, навичок оперування правовими категоріями, застосування правових норм та використання набутих знань при проведенні семінарських занять.

Крім того, за рівнем самостійної розумової діяльності застосовуються методи:

- проблемного викладу;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки студентів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які

проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі семестрового екзамену з навчальної дисципліни. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з дисципліни.

Семестровий екзамен – форма підсумкового контролю з навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Екзамени складають за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити студентів зі змістом екзаменаційних питань, зразком екзаменаційного білету на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні екзамену з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, набраних при складанні семестрового екзамену.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни (проходженні практики), складає 100.

Питання, які виносяться для складання проміжного та підсумкового контролю

1. Поняття і предмет виборчого права.
 2. Місце виборчого права в національній системі права.
 3. Об'єктивне виборче право та його різновиди.
 4. Метод виборчого права. Поняття і зміст виборчого режиму.
 5. Система виборчого права.
 6. Електорально-правові норми: поняття і види.
 7. Джерела виборчого права.
 8. Система виборчого законодавства
 9. Виборчі правовідносини: поняття, структура.
 10. Об'єкти і суб'єкти виборчих правовідносин. Зміст виборчих правовідносин.
 11. Суб'єктивне активне і пасивне виборче право. Виборча правосуб'єктність.
 12. Поняття принципів виборів. Система та класифікація принципів виборчого права.
 13. Міжнародні документи, які визначають загальні принципи демократичних виборів.
 14. Основні засади виборів, їх зміст і конституційне закріплення.
 15. Принцип загального виборчого права. Цензи загального виборчого права в Україні.
 16. Принцип рівного виборчого права. Відхилення від принципу рівного виборчого права.
 17. Пряме і непряме виборче право.
 18. Принцип вільних виборів. Абсентеїзм та шляхи його подолання.
- Обов'язковий виборчий вотум.
19. Принцип таємного голосування та гарантії його реалізації.
 20. Поняття виборчої системи. Виборча система у широкому та вузькому сенсі. Типи виборчих систем.
 21. Одномандатні та багатомандатні виборчі округи.
 22. Характеристика існуючих у світі видів мажоритарної виборчої системи.
 23. Пропорційна виборча система.
 24. Виборчий бар'єр (загороджувальний пункт).

25. Способи розподілу мандатів за пропорційною виборчою системою. «Відкриті» та «закриті» списки кандидатів на виборах.
26. Система преференцій. Система «напівжорстких» списків. Система панаширування. Посилена пропорційна система чи пропорційна система з премією для більшості.
27. Змішана виборча система у широкому розумінні (мажоритарнопропорційна).
28. Різновиди змішаної виборчої системи у вузькому розумінні (система з єдиним голосом, що не допускає передачі; обмеженого голосування (обмеженого вотуму), кумулятивний вотум; система з єдиним голосом, який передається; «персоналізована» система).
29. Поняття і структура виборчого процесу. Засади виборчого процесу.
30. Суб'єкти виборчого процесу.
31. Стадії виборчого процесу. Виборчі процедури.
32. Поняття і правова природа міжнародних виборчих стандартів.
33. Поняття, ознаки і види виборів в Україні, їх конституційно-правове регулювання.
34. Виборче законодавство України.
35. Основні принципи виборчого права України.
36. Об'єктивне і суб'єктивне виборче право в Україні.
37. Виборчі цензи в Україні.
38. Виборчі системи в Україні.
39. Виборчі комісії в Україні, їх система та порядок формування.
40. Правовий статус Центральної виборчої комісії.
41. Правовий статус територіальних, окружних виборчих комісій в Україні.
42. Правовий статус дільничних виборчих комісій в Україні.
43. Принципи та стадії виборчого процесу в Україні.
44. Суб'єкти виборчого процесу в Україні.
45. Основні засади виборів народних депутатів України. Види виборів народних депутатів України.
46. Активне і пасивне виборче право на виборах народних депутатів України.
47. Виборчий процес щодо виборів народних депутатів України.

48. Територіальна організація виборів народних депутатів України.
49. Система виборчих комісій при проведенні виборів народних депутатів України, порядок їх утворення і статус.
50. Порядок висування і реєстрації кандидатів у народні депутати України.
51. Порядок проведення передвиборної агітації на виборах народних депутатів України.
52. Гарантії діяльності у виборчому процесі кандидатів у народні депутати, а також партій, кандидати від яких зареєстровані у загальнодержавному окрузі.
53. Правовий статус офіційних спостерігачів на виборах народних депутатів України.
54. Порядок голосування та встановлення результатів виборів народних депутатів України.
55. Офіційне оприлюднення результатів виборів народних депутатів України. Реєстрація обраних народних депутатів України.
56. Види виборів Президента України, порядок і строки їх призначення та проведення.
57. Територіальна організація виборів Президента України.
58. Система виборчих комісій при проведенні виборів Президента України, порядок їх утворення і статус.
59. Порядок висування і реєстрації кандидатів на пост Президента України.
60. Порядок проведення передвиборної агітації на виборах Президента України.
61. Гарантії діяльності кандидатів на пост Президента України.
62. Порядок голосування та визначення результатів виборів Президента України.
63. Повторні та позачергові вибори Президента України.
64. Види місцевих виборів, порядок і строки їх призначення.
65. Територіальна організація місцевих виборів в Україні.
66. Система виборчих комісій при проведенні місцевих виборів в Україні, порядок їх утворення і статус.
67. Порядок висування кандидатів на місцевих виборах.

68. Порядок проведення передвиборної агітації на місцевих виборах.
69. Гарантії діяльності місцевих організацій партій, їх уповноважених осіб, офіційних спостерігачів, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидатів у депутати та їх довірених осіб на місцевих виборах.
70. Порядок голосування і визначення результатів місцевих виборів.
71. Фінансування виборів в Україні.
72. Матеріально-технічне забезпечення виборів в Україні.
73. Інформаційне забезпечення виборів в Україні
74. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборів в Україні.
75. Поняття та види порушень виборчого законодавства України.
76. Порядок розгляду виборчих спорів в Україні
77. Юридична відповідальність за порушення виборчих прав в Україні.
78. Судова практика щодо захисту виборчих прав громадян в Україні.

9. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\sum 25 = 25$:

Формула обчислення

$$\sum 1$$

$$\sum 40 = \text{---} \times 8 \text{ (вісім)}$$

$$\sum 5$$

Примітка:

$\sum 40$ – сума максимальної кількості балів

$\Sigma 1$ – сума балів, що отримав студент за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

$\Sigma 5$ кількість практичних (семінарських) занять протягом семестру.

8 – коефіцієнт

Контрольна робота – 10 балів.

Презентація – 10 балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Контрольні роботи, передбачені навчальним планом	Індивідуальне завдання, презентація	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1			Розділ 2							
T1	T3	T5	T7	T9	T11					
T2	T4	T6	T8	T10	T12					
$\Sigma 40$						10	10	60	40	100

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

Студент, який успішно вивчав навчальну дисципліну протягом семестру, веде результативну наукову роботу за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, може отримати до 40 додаткових (заохочувальних) балів та бути звільненим від семестрового екзамену з навчальної дисципліни з одержанням оцінки «відмінно» (за умови, що набрана сума балів не менше 95).

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь в науково-практичних конференціях, участь у роботі гуртку тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях – $\Sigma 10$:

Формула обчислення

$\Sigma 1$
 $\Sigma 10 = \text{----} \times 2$ (два)

 $\Sigma 2$
Примітка:
 $\Sigma 10$ – сума максимальної кількості балів

 $\Sigma 1$ – сума балів, що отримав студент за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

 $\Sigma 2$ кількість практичних (семінарських) занять протягом семестру.

2 – коефіцієнт

Контрольна робота – 40 балів.

Презентація – 10 балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Екзамен	Сума			
Розділ 1			Розділ 2					Контрольні роботи, передбачені навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом
T1	T3	T5	T7	T9	T11					
T2	T4	T6	T8	T10	T12					
$\Sigma 10$						40	10	60	40	100

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь в науково-практичних конференціях, участь у роботі наукового гуртку тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів.

Відповідь на семінарському занятті – 1-5 балів.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;

- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;

- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах,

відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;

- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, при чому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо логічно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змін.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
3. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 р. № 698-V (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-16>
4. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII (в ред. Закону від 21 вересня 1999 р. № 1079-XIV). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
5. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2365-III (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
6. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-VI (із змін.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/page2>
7. Про вимоги до приміщень окружних і дільничних виборчих комісій з виборів Президента України та приміщень для голосування, норми забезпечення виборчих комісій з виборів Президента України транспортними засобами, засобами зв'язку, обладнанням, інвентарем, оргтехнікою, іншими матеріальними цінностями, види послуг, які виборчі комісії можуть закуповувати за рахунок коштів Державного бюджету

- України: постанова Центральної виборчої комісії від 4 березня 2014 р. № 31. URL:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0031359-14>
8. Про затвердження Регламенту Центральної виборчої комісії: постанова Центральної виборчої комісії від 26 квітня 2005 р. № 72. URL:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0072359-05>
 9. Про порядки надання ефірного часу та друкованих площ для проведення передвиборної агітації за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення виборів народних депутатів України: постанова Центральної виборчої комісії від 23 квітня 2014 р. № 342 (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0342359-14>
 10. Про Порядок контролю за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати у народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, та кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах: постанова Центральної виборчої комісії від 16 травня 2014 р. № 618 (із змін.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0618359-14>
 11. Про Порядок контролю за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України: постанова Центральної виборчої комісії від 20 грудня 2018 № 252. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0178359-09>
 12. Про Порядок передачі окружними виборчими комісіями з виборів народних депутатів України виборчої та іншої документації на зберігання до архівних установ: постанова Центральної виборчої комісії від 12 березня 2012 р. № 46. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0046359-12>
 13. Про Порядок проведення жеребкування щодо включення кандидатур до складу дільничних виборчих комісій з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів та старост сіл, селищ: постанова Центральної виборчої комісії від 14 вересня 2015 р. № 291 (із змін.). URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v029135915>
 14. Про Порядок проведення жеребкування щодо включення кандидатур до складу дільничних виборчих комісій з виборів народних депутатів України:

постанова Центральної виборчої комісії від 25 квітня 2013 р. № 88 ((із змін.).

URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0088359-13>

15. Про Порядок реєстрації офіційних спостерігачів від іноземних держав, міжнародних організацій на виборах Президента України: постанова Центральної виборчої комісії від 4 березня 2014 р. № 30. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=35487>
16. Про Порядок розподілу керівних посад у дільничних виборчих комісіях з виборів народних депутатів України між суб'єктами подання кандидатур до складу цих комісій: постанова Центральної виборчої комісії від 18 квітня 2013 р. № 80 (із змін.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0080359-13>
17. Про форми фінансових звітів про надходження та використання коштів виборчих фондів кандидатів на пост Президента України, порядок їх складання і проведення аналізу: постанова Центральної виборчої комісії від 3 січня 2019 р. № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148359-09>
18. Про Рекомендації щодо порядку контролю за надходженням, обліком і використанням коштів виборчих фондів місцевих організацій політичних партій, кандидати в депутати від яких зареєстровані в багатомандатному виборчому окрузі, кандидатів у депутати в одномандатному виборчому окрузі, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости села, селища: постанова Центральної виборчої комісії від 1 вересня 2015 р. № 211. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0211359-15>
19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) від 26 лютого 1998 р. № 1-рп/98. *Вісник Конституційного Суду України*. 1998. № 2.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положень частин 11 і 13 ст. 42 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 1998 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 23. С. 93. Ст. 850.
21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про

- Закон України «Про порядок проведення виборів депутатів міської, районних у місті Києві рад та міського голови у місті Києві» (справа про вибори у містах Києві та Севастополі) від 27 березня 1998 р. № 5-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 23. С. 114. Ст. 853.
- 22.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про виборчу заставу) від 30 січня 2002 р. № 2-рп/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 6. С.126. Ст. 245.
- 23.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 7 ст. 3 Закону України
- «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим» (справа про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим) від 17 квітня 2003 р. № 9-рп/2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 17. С. 142. Ст. 791.
- 24.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Діяка Івана Васильовича та конституційним поданням 49 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення ч. 6 ст. 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про строки оскарження порушень під час підрахунку голосів і встановлення результатів голосування) від 3 липня 2003 р. № 13рп/2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. С. 163. Ст. 1485.
- 25.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення ч. 3 ст. 30 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» (справа про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів) від 23 жовтня 2003 р. № 17-рп/2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 46. С. 20. Ст. 2389.
- 26.Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) постанови Верховної Ради України «Про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України з питань моніторингу реалізації законодавства про вибори Президента України» (справа про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України) від 18

- листопада 2004 р. № 17-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 48. С. 24. Ст. 3159. 27. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року» (справа про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України») від 24 грудня 2004 р. № 22-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52. Том 1. С. 328. Ст. 3455. 28. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Харківської обласної державної адміністрації та Харківської обласної ради про офіційне тлумачення положень п. 4 ч. 3 ст. 56, п. 2 ч. 1, ч. 15 ст. 64 Закону України «Про вибори Президента України» (справа про вибори Президента України) від 24 березня 2005 р. № 3-рп/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 13. С. 305. Ст. 675.
29. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 136, частини третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 29 травня 2013 р. № 2-рп/2013.
Офіційний вісник України. 2013. № 44. С. 99. Ст. 1582.
30. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п'ятої статті 52, абзацу другого частини десятої статті 98, частини третьої статті 99 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про висування кандидатів у народні депутати України за змішаної виборчої системи) від 5 квітня 2012 р. № 8рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 30. С. 162. Ст. 1122.
31. Рішення Конституційного Суду України справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 22 Закону України «Про вибори народних депутатів України» стосовно рівномірного віднесення закордонних виборчих дільниць до всіх одномандатних виборчих округів, які утворюються на території столиці України – міста Києва від 4 квітня 2012 р.

№ 7-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 29. С. 57. Ст. 1077.

Міжнародні джерела:

32. Загальна декларація прав людини від 1948 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
33. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
34. Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 1950 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
35. Американська конвенція про права людини від 1969 р. URL:
<https://constituanta.blogspot.com/2011/02/1969.html>
36. Африканська хартія прав людини та народів від 1986 р. URL:
<http://hrlibrary.umn.edu/russian/instree/Rz1afchar.html>
37. Документ Копенгагенської наради Конференції по людському виміру Наради по безпеці та співробітництву у Європі від 1990 р. URL:
<http://www.vyborkom.org/kb/article.php?id=17>
38. Декларація про критерії вільних та справедливих виборів Міжпарламентської ради від 1994 р. URL:
<http://www.vyborkom.org/kb/print.php?id=18>
39. Кодекс належної практики у виборчих справах. Венеціанська комісія. 18-19 жовтня 2002. URL:
https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_UK.pdf

Підручники та навчальні посібники:

40. Виборче право України: навчальний посібник; за ред. В.Ф. Погорілка, М.І. Ставнійчук. К.: Парламентське видавництво, 2003. 383 с.
41. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: У 2 т. Т.2 / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Юридична думка, 2008. 800 с.
42. Конституційне право: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2017. 358 с.
43. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
44. Марцеляк О.В. Вибори народних депутатів України: історія, теорія, практика: навчальний посібник. Харків: ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС, 2008. 636 с.

45. Марцеляк О.В. *Вибори народних депутатів України: навчальний посібник*. Х.: ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС, 2007. 620 с.
46. Нестерович В. Ф. *Виборче право України: підручник*. Київ: Ліра-К, 2017. 503 с.
47. Совгира О. В., Шукліна Н. Г. *Конституційне право України: повний курс: навч. посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
48. Федоренко В. Л. *Конституційне право України: підручник*. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.
49. Хімченко О.Г. *Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: навчальний посібник*. К.: ВД «Професіонал», 2006. 208 с.
50. Циверенко Г. П. *Народне волевиявлення в Україні: навч. посіб.: Рекомендовано МОН України*. Київ: КНТ, 2012. 144 с.
51. Шаповал В. М. *Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс*. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

10.2. Допоміжна література:

52. Адашис Л.І. *Окремі аспекти фінансування виборчих кампаній політичних партій. Форум права*. 2012. № 1. С. 20-27.
53. Альонкін О. *Виборче право як складова політичних гарантій права людини на свободу світогляду й віросповідання. Вибори та демократія*. 2009. № 1(19). С. 13-17.
54. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. *Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: монографія*. Суми: Університетська книга, 2012. 230 с.
55. Бакумов О.С. *Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія*. Харків: Право, 2015. 248 с.
56. Барабаш Ю.Г. *Політичні партії та ЗМІ як суб'єкти виборчого процесу: окремі питання конституційно-правового статусу. Публічне право*. 2011. № 1. С. 612.
57. Баришніков А.Г. *Виборчий фонд кандидата на пост Президента України: поняття, умови формування та використання. Вісник Центральної виборчої комісії*. 2014. № 2. С. 73-79.

58. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М. *Вибори Президента: український та зарубіжний досвід*. Ужгород: УжНУ, 2003. 72 с.
59. Богашева Н., Ключковський Ю. *Виборчі комісії в системі поділу Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 641. Правознавство. С.113120.
60. Богашов О.А. *Конституційне регулювання порядку висунення кандидатів у народні депутати України політичними партіями: пошук оптимальних механізмів*. *European Political and Law Discourse*. 2014. Vol.1. Issue 6. P. 463471.
61. Богашов О.А. *Конституційно-правовий статус органів управління виборчим процесом в Україні: монографія*. К.: Центр учбової літератури, 2013. 274 с.
62. Богашов О.А. *Освітні та професійні вимоги до членів дільничних виборчих комісій в Україні*. *Вибори та демократія*. 2008. № 1 (15). С. 11-16.
63. Богашов О.А. *Формування окружних виборчих комісій в умовах мажоритарно-пропорційної системи обрання народних депутатів України: аналіз оновленого законодавства*. *Вибори та демократія*. 2012. № 1 (31). С. 17-22.
64. Большакова О.Ю. *Проблеми врегулювання діяльності телерадіоорганізацій щодо висвітлення виборчого процесу*. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2009. № 1 (15). С. 16-21.
65. Венеціанська комісія: *Продовження дослідження виборчих систем. Доповідь про виборчі бар'єри та інші особливості виборчих систем, які ставлять перешкоди партіям у доступі до парламенту (II)*. *Вибори та демократія*. 2010. № 2-3 (24-25). С. 92-104.
66. *Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування*; за ред. Є.В. Радченка; Г. Антонова, А. Біденко, П. Бурковський та ін. К.: Факт, 2003. 258 с.
67. Волощук О.Т. *Теоретичні та практичні проблеми організації інституту виборів Президента України*. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2009. № 1 (15). С. 53-59.
68. Гудзь Л.В. *Гарантії виборчих прав громадян України і досвід їх реалізації в зарубіжних країнах*. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 33. С. 50-58.

- 69.Гудзь, Л., Гудзь, Т. Принцип загального виборчого права: міжнародні стандарти та перспективи законодавчої реалізації в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. № 30, т. 2. С. 30-39. DOI: <https://doi.org/10.26565/20751834-2020-30-03>
- 70.Дерев'яно С. Віковий ценз учасників виборів і референдумів за конституціями світу: порівняльно-правовий аналіз. *Вибори та демократія*. 2008. № 1(15). С. 17-24.
- 71.Дерев'яно С.М. Обмеження права громадян на участь у виборах і референдумах: порівняльно-правовий аналіз норм конституцій світу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 44. С. 218-223.
- 72.Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Доповідь про голосування за межами країни. *Вибори та демократія*. 2012. № 1(31). С. 85-97.
- 73.Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права. Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи. 2-е вид., виправл. і доп. К.: Логос, 2009. 500 с.
- 74.Європейські стандарти регулювання інституту політичних партій та його взаємозв'язку з інститутом виборів. *Вибори та демократія*. 2007. № 4(14). С. 80-81.
- 75.Заворотченко Т.М. Конституційне політичне право громадян обирати і бути обраними: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 24. Том 1. С. 136-139.
76. Збірник нормативно-правових актів з питань підготовки та проведення позачергових виборів народних депутатів України 26 жовтня 2014 року. Нормативно-правові акти станом на 17 вересня 2014 року; упоряд.: С. Дубовик, А. Дуда, О. Клебан та ін. К.: ВАІТЕ, 2014. 304 с.
- 77.Збірник нормативно-правових актів з питань фінансового і матеріальнотехнічного забезпечення підготовки і проведення виборів та формування виборчих фондів (на допомогу виборчим комісіям з місцевих виборів 25 жовтня 2015 року). К.: Центральна виборча комісія, 2015. 238 с.
- 78.Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. К.: Час Друку, 2011. 132 с.

79. Ключковський Ю.Б. Роль судів у гарантуванні реалізації права голосу та принципу однократності голосування через забезпечення достовірності списків виборців. *Вибори та демократія*. 2007. № 3 (13). С. 87-92.
80. Коломієць Ю.М., Гудзь Л.В. Правопорушення на виборах в Україні та шляхи їх подолання. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe* (East European Scientific Journal). 2019. № 6(46). część 8. С. 51-54.
81. Кондорсе. Про вибори: перекл. з франц. Львів: Літопис. 2004. 160 с.
82. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики: монографія; за ред. В.Ф. Погорілка. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.
83. Корнєв А., Шаповал Т. Конституційно-правовий інститут виборів і суб'єктивні виборчі права громадян (можливості удосконалення). *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 4 (14). С. 39-45.
84. Кудряченко А. Сучасний досвід застосування прямої демократії в країнах ЦСЄ. *Віче*. 2013. № 20. С. 2-6.
85. Лещенко О.Д. Виборчі спори: до визначення онтології видової характеристики. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 4 (12). С. 116-134.
86. Люблінський П. Злочини проти виборчого права (закінчення). *Вибори та демократія*. 2007. № 3 (13). С. 61-74.
87. Марцеляк О.В. Джерела виборчого права: порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 35. С. 7-15.
88. Марцеляк О.В. До визначення поняття виборчої системи. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 32. С. 221-229.
89. Марцеляк О.В. Принципи виборів народних депутатів України (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Право. 2009. № 1. С. 26-34.
90. Марцеляк О.В. Принципи виборів народних депутатів України (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Право. 2009. № 1. С. 26-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2009_1_4
91. Марцеляк О.В., Марцеляк С.М. Правова природа й види цензів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Вип. 33. Том. 1. С. 79-93.
92. Мірошніченко Ю.Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: монографія. К.: Фенікс, 2012. 360 с.

93. Науково-практичний коментар до Закону України «Про вибори народних депутатів України»; під ред. В.Л. Мусіяки; Ф.В. Веніславський, О.В. Гончарук, В.П. Колісник та ін. К.: Дрім Арт, 2012. 672 с.
94. Небогатіков М.О. Контроль за формуванням та використанням коштів виборчих фондів кандидатів у народні депутати України. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2012. № 2 (23). С. 37-39.
95. Панкевич О., Кілик М. Проблеми вдосконалення виборчої системи України в контексті досвіду країн членів Європейського Союзу. *Вибори та демократія*. 2009. № 1 (19). С. 5-12.
96. Писаренко А.А. Матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення виборів. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 4 (6). С. 43-44.
97. Пономарьова Г.П. Досвід застосування мажоритарної виборчої системи в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 16. С. 159-168.
98. Порівняльна доповідь Венеціанської комісії про виборчі бар'єри та інші характеристики виборчих систем, які чинять перешкоди партіям у доступі до парламенту. *Вибори та демократія*. 2009. № 1 (19). С. 90-101.
99. Семенюк О.О. Особливості кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення виборчих бюлетенів, бланків відкріпних посвідчень. *Форум прав*. 2012. № 4. С. 804-807.
100. Сердюков В. Конституційно-правовий статус Центральної виборчої комісії в Україні. *Вибори та демократія*. 2010. № 2-3 (24-25). С. 19-23.
101. Серьогін В.О. Проблеми забезпечення недоторканності приватного життя громадян України у межах виборчого процесу. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 3 (5). С. 49-55.
102. Смокович М. Виборчі спори: строки звернення до суду та строки розгляду спорів. *Вибори та демократія*. 2012. № 1 (31). С. 35-42.
103. Смокович М., Кальченко С. До проблеми розгляду та вирішення виборчих спорів: окремі аспекти судової практики. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 4 (14). С. 34-38.
104. Співак В.І. Правова культура виборів в Україні: теорія і практика: монографія. К.: Юридична думка, 2006. 156 с.
105. Стаднік О. Поняття та класифікація принципів виборчого права. *Вибори та демократія*. 2009. № 3 (21). С. 25-30.

106. Стаднік О.М. Загальна характеристика принципу загального виборчого права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 127-131.
107. Стешенко Т.В. Кодифікація виборчого законодавства: зарубіжний досвід та перспективи її впровадження в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 21. С. 33-40.
108. Стешенко Т.В. Правовий статус, система і організація роботи виборчих комісій: монографія. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 208 с.
109. Тимошенко І.В. Виборчі комісії як суб'єкти реалізації правозахисної функції. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2013. № 3 (27). С. 40-43.
110. Тимошенко І.В. Діяльність виборчих комісій щодо захисту виборчих прав громадян України: проблеми ефективності. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 4 (6). С. 54-60.
111. Тодика О.Ю. Вибори до парламентів країн СНД (порівняльно-правовий аспект): монографія. Х.: Факт, 2003. 147 с.
112. Усенко-Чорна Ж.І. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності окружних та дільничних виборчих комісій. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2012. № 2 (23). С. 23-26.
113. Федоренко В., Малюга А., Желтова О. Оновлення законодавства про вибори народних депутатів України як пріоритетний напрям діяльності парламенту. *Віче*. 2014. № 22. С. 23-31.
114. Федоренко В.Л. Виборче право і виборчий процес як складники системи сучасного конституційного права України (теоретико-методологічні аспекти). *Вибори та демократія*. 2007. № 4 (14). С. 18-24.
115. Фоміна С.В. Поняття та ознаки голосування як стадії виборчого процесу в зарубіжних країнах. *Збірник наук. праць Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди*. Серія «Право». 2013. Вип. 19. С.188-195.
116. Фоміна С.В. Способи та форми голосування на виборах в зарубіжних країнах. *Збірник наук. праць Харківського національного університету ім. Г.С. Сковороди*. Серія «Право». 2014. Вип. 21. С. 112-120.
117. Фоміна С.В. Суб'єкти, що беруть участь у виборчому процесі на стадії голосування, та їхній правовий статус у зарубіжних країнах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Вип. 29. Т. 1. С. 114-118.

118. Чернобай А. Новації Закону України «Про вибори Президента України» та адміністративна відповідальність за порушення законодавства про вибори. *Публічне право*. 2014. № 2 (14). С. 28-35.
119. Шалланд Л. Питання виборчого права. Випуск І. Таємне подання голосів. *Вибори та демократія*. 2007. № 4 (14). С. 64-79.
120. Шеверєва В.Є. Проблеми правового регулювання передвиборної агітації в Україні: монографія. Харків: Слово, 2012. 316 с.
121. Шелудько В. Виборчі фонди політичних партій (блоків): порядок використання коштів та здійснення контролю. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 2 (2). С. 38-40.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, вдео-лекції, інше методичне забезпечення

122. Декларація критеріїв вільних та справедливих виборів Міжпарламентського Союзу. URL: <http://www.ipu.org/cnl-e/154-free.htm>
123. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. <http://www.kmu.gov.ua/>
124. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <http://www.president.gov.ua/>
125. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. <http://portal.rada.gov.ua/>
126. Офіційний веб-портал органів судової влади України. <http://court.gov.ua/>
127. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. <http://www.scourt.gov.ua/>
128. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. <http://www.ccu.gov.ua/>
129. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
130. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. <http://www.cvk.gov.ua/>
131. Офіційний сайт Національної бібліотеки імені Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/>
132. Резолюція ПАРЄ «Про ліквідацію обмежень на право голосу» від 25.06.2005. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/XrefXML2HTMLen.asp?fileid=17364&lang=en# 27>.

133. Рекомендація R(99)15 КМ РЄ державам-членам «Про висвітленням в засобах масової інформації виборчих кампаній», ухвалено на 678-му засіданні заступників міністрів від 09.09.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_726 28.